

NASILJE U PORODICI – ČIJA JE ODGOVORNOST?

**PRIRUČNIK ZA ORGANIZOVANJE KONFERENCIJA SLUČAJA
ZA ZAŠTITU OD NASILJA U PORODICI
SA PRIMERIMA DOBRE PRAKSE**

Priredile:

Ivana Slavković i Tanja Ignjatović

Izdaje
autonomni ženski centar
Program razvoja dobrih praksi u oblasti nasilja u porodici

Tiršova 5a
11000 Beograd

Uredile:
Ivana Slavković
Tanja Ignjatović

Lektura i korektura:
Vesna Obrenović

Dizajn:
Bobana Macanović

Štampa:
MarDox, Beograd

Tiraž:
1000

Beograd 2006.

CIP - Каталогизacija u publikaciji
Народна Библиотека Србије, Београд

343 . 54/ . 55 (497 . 11)
343 . 85 : 343 . 54/ . 55 (035)

NASILJE u porodici - čija je odgovornost? : priručnik za organizovanje konferencija slučaja za zaštitu od nasilja u porodici sa primerima dobre prakse / priredile Ivana Slavković, Tanja Ignjatović. - Beograd : Autonomni ženski centar , Program razvoja dobrih praksi u oblasti nasilja u porodici, 2007 (Beograd : MarDox). - 71 str. : tabele ; 26 cm

Tiraž 1000. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-902567-7-8

a) Породично насиље - Србија b) Породично насиље - Сузбијање - Приручници

COBISS.SR-ID 137952268

Projekat realizovan uz finansijsku pomoć

SADRŽAJ

UVOD –	4
Tanja Ignjatović, IZMEĐU ĆUTANJA I SKLONIŠTA ZA ŽRTVE NASILJA - ODGOVORNOST INSTITUCIJA ..	5
Ivana Slavković, ORGANIZOVANJE KONFERENCIJE SLUČAJA ZA ZAŠTITU OD NASILJA U PORODICI	13
PRIMERI DOBRE PRAKSE – KONFERENCIJE SLUČAJA ORGANIZOVANE U OKVIRU PROJEKTA „NASILJE U PORODICI - ČIJA JE ODGOVORNOST?“	25
ODELJENJE CSR: Zemun PRESEDAVAJUĆA KONFERENCIJE: Marija Banauh Brusin, socijalna radnica	26
ODELJENJE CSR: Zemun PRESEDAVAJUĆA KONFERENCIJE: Marija Banauh Brusin, socijalna radnica	30
ODELJENJE CSR: Lazarevac PRESEDAVAJUĆA KONFERENCIJE: Milanka Petrović, socijalna radnica	35
ODELJENJE CSR: Lazarevac PRESEDAVAJUĆA KONFERENCIJE: Nadežda Reb, pravnik	41
ODELJENJE CSR: Lazarevac PRESEDAVAJUĆA KONFERENCIJE : Svetlana Matić, socijalna radnica	43
ODELJENJE CSR: Grocka PRESEDAVAJUĆA KONFERENCIJE: Dragica Mičić, pedagoškinja	46
ODELJENJE CSR: Grocka PRESEDAVAJUĆA KONFERENCIJE: Davorka Filipović, psihološkinja	51
ODELJENJE CSR: Voždovac PRESEDAVAJUĆA KONFERENCIJE: Jorgovanka Babić, socijalna radnica	56
ODELJENJE CSR: Voždovac PRESEDAVAJUĆA KONFERENCIJE: Sonja Ćosić, psihološkinja	61
ODELJENJE CSR: Mladenovac PRESEDAVAJUĆA KONFERENCIJE: Ankica Stevanović, diplomirana socijalna radnica	64
ODELJENJE CSR: Mladenovac PRESEDAVAJUĆA KONFERENCIJE: Suzana Nikolić, pedagog	67
PRILOZI	69

UVOD

Program razvoja dobre prakse u oblasti nasilja u porodici je sistematski i u kontinuitetu podsticao uspostavljanje i razvoj multidisciplinarne i multisektorske saradnje u rešavanju problema nasilja u porodici u beogradskim opštinama. U dva projekta: *Od dobrih namera do dobre prakse* (2004.) i *Nasilje u porodici – čija je odgovornost?* (2005/06.) oko 100 stručnih radnica/ka beogradskih odeljenja centra za socijalni rad organizovalo je više od 500 *konferencija slučajeva*. Na njima su učešće uzele/i predstavnice/i iz 200 drugih službi – najčešće iz policije, tužilaštva, sudova, zdravstvenih, predškolskih i školskih ustanova, radnih organizacija, ustanova socijalne zaštite, nevladinih organizacija i lokalne samouprave.

Povratne informacije od stručnih radnica/ka, klijentkinja i predstavnica Autonomnog ženskog centra koje su prisustvovala sastancima ukazuju da su najznačajniji *efekti* ovog rada:

- delotvornija i efikasnija zaštita žrtava i zaustavljanje nasilja, posebno fizičkog;
- bolje, sveobuhvatnije i specifično planiranje mera zaštite od nasilja i sistematsko praćenje planiranih intervencija;
- povećana motivacija profesionalki/laca za učešće na sastancima i zadovoljstvo vidljivim efektima delanja;
- ujednačena znanja i standardi postupanja profesionalaca u različitim službama;
- poboljšana pozicija centra za socijalni rad kao ključnog organizatora koordinirane akcije službi u zajednici na sprečavanju i rešavanju problema nasilja u porodici;
- promovisan multidisciplinarni i multisektorski pristup službi u zajednici;
- individualizovana lična odgovornost profesionalaca za zaštitu žrtvi nasilja.

Pred vama je priručnik sa smernicama za organizovanje i vođenje konferencije slučajeva za problem nasilja u porodici.

Priručnik pruža **osnovne informacije** o planiranju intervencija koje uključuju sve relevantne službe u zajednici i promovišu koordiniranu akciju lokalne zajednice u zaštiti od nasilja u porodici. Iako tekstovi sadrže detaljan opis koraka u postupanju, važna uputstva i neke dileme, oni nisu zamena za *sistematsku obuku i sticanje temeljnih znanja* o teorijskim konceptima, specifičnim karakteristikama, dinamici i mehanizmima delovanja nasilja u porodici. Nužno je da profesionalci/ke koji/e organizuju konferenciju slučajeva budu *obučeni/e*, odnosno da usvoje osnovne principe radu sa nasiljem u porodici i savladaju veštine identifikovanja i utvrđivanja nasilja, procenu stepena ugroženosti žrtve i adekvatne načine intervenisanja u slučajevima nasilja u porodici. **Smernice i primeri** u ovom priručniku neće obuhvatiti sve potencijalne vrste, oblike i karakteristike nasilja u porodici, kao i različite kombinacije životnih problema koji prate nasilje, te *ne mogu biti zamena za dobru obuku*, već predstavljaju *dopunu* drugim izvorima znanja i jednostavan vodič za organizovanje konferencije slučajeva.

urednice

Tanja Ignjatović

IZMEĐU ĆUTANJA I SKLONIŠTA ZA ŽRTVE NASILJA - ODGOVORNOST INSTITUCIJA

SPECIFIČNOST FENOMENA NASILJA U PORODICI

Nasilje u porodici je globalni problem koji prelazi granice različitih kultura, rasa, ekonomskih grupa, religija, roda i seksualne orijentacije, ima različite oblike i forme, na različite načine je sankcionisano, a zajednice pokušavaju da nađu najbolja rešenja za prevenciju, suzbijanje i zaštitu od nasilja u porodici. Sva iskustva u organizovanju «dobre prakse» u zaštiti od nasilja u porodici ukazuju da jedino razumevanje specifičnih karakteristika i sagledavanje ukupnog konteksta nasilne situacije omogućava da se ustanove relacije između uzroka i posledica određenih ponašanja, te da se planiraju sveobuhvatne i specifične mere zaštite.

Po svojim bitnim karakteristikama nasilje u porodici se razlikuje od nasilja van porodice. Ono uvek predstavlja *zloupotrebu moći* i pokušaj vršenja *kontrole*, najčešće nad članovima porodice koji imaju manje moći i/ili zavise od drugih. I žene i muškarci mogu biti učinioci nasilja, ali je *rodna*¹ *dimenzija* nasilja u porodici njegova suštinska karakteristika. Sve statistike, uključujući i naše formalne i neformalne institucionalne podatke² ukazuju da su *žene* najčešće žrtve nasilja, a *muškarci*, posebno njihovi partneri, najčešći učinioci nasilja.³

Ovaj priručnik se obraća nasilniku kao muškarcu, a odrasloj osobi koja je preživela nasilja kao ženi, jer je ovo najčešća konfiguracija osoba koje čine i koje su preživele nasilje u porodici.

¹ Reč *rod* se odnosi na društveno konstruisane uloge i očekivanja od žena i muškaraca, na čije uspostavljanje i održavanje utiče niz različitih faktora: društveni, kulturni, religijski, politički, ekonomski, običaji, pravo, klasna i etnička pripadnost, predrasude raširene u datom društvu i sl. Stavovi i ponašanja prema rodu su naučeni i mogu se menjati.

² »... preciznijih objedinjenih podataka o učestalosti nasilja u našem društvu nema s obzirom na to da institucije koje se bave problemima nasilja koriste različite parametre za sagledavanje i registrovanje pojave». - *Polazni okvir nacionalne strategije protiv nasilja* (str. 4) – radni tekst, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, 2005.

³ Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, od stupanja na snagu izmena i dopuna KZ RS do kraja aprila 2005. podneto je 2822 krivičnih dela za nasilje u porodici (čl. 118a). Izvršioци krivičnog dela su «najčešće osobe muškog pola (96,9%), a u 19,1% se radilo o maloletnim licima. Osobe oštećene ovim krivičnim delom su daleko češće ženskog pola (80,8%), a u 10,5% su to bile maloletne osobe. Među njima 179 su bila deca uzrasta ispod 14 godina. Nije bilo razlike po polu među oštećenim maloletnicima». - *Polazni okvir nacionalne strategije protiv nasilja* (str. 5) – radni tekst, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, 2005.

Evidencija o nasilju u porodici vođena u 7 beogradskih centara za socijalni rad u 6 meseci tokom 2005. godine (projekat AŽC u partnerstvu sa GCSR Beograd – *Za život bez straha*), potvrđuje *rodnu dimenziju* nasilja u porodici: u 252 registrovana slučaja nasilja u porodici najčešće žrtve nasilja su osobe ženskog pola – 83,5%, a najčešći učinioci osobe muškog pola – 88,3%. – *Za život bez straha* - izveštaj, Autonomni ženski centar, 2006.

Razumevanje nasilja u porodici najčešće predstavlja odgovor na pitanja: Ko koga ugrožava? Koliko je situacija opasna? Kome je potrebna zaštita? Iako na izgled jednostavna, ova pitanja mogu otvoriti čitav niz dilema na sastanku profesionalaca različitih struka i iz različitih institucija. Razumevanje kompleksnih problema višestrukog nasilja, istovremene pozicije žrtve i nasilnika, nasilja povezanog sa socio-ekonomskim i različitim psihološkim problemima, uslov je organizovanja sveobuhvatne i efektivne zaštite.

Cilj intervencije koje planiraju i preduzimaju profesionalci različitih službi je zaustavljanje nasilja i postizanje bezbednosti žrtve/žrtava. Isključiva odgovornost za učinjeno nasilje je na nasilniku. Intervencije se planiraju uzimanjem u obzir celokupnog konteksta nasilnih odnosa, posebno disbalansa moći u relacijama. Sve intervencije su usmerene na pojedinca i moraju biti različite, specifične i konkretne u odnosu na svakog od njih. Ogovornost za zaštitu žrtava nasilja i preuzimanje intervencija je na institucijama. Čak i kada ne postoje precizne zakonske osnove za preduzimanje mera zaštite, profesionalna etika nalaže obavezu pomoći svim ugroženim osobama. Individualna profesionalna odgovornost za specifične mere zaštite ključ je uspeha planiranih intervencija.

JEZIK PROFESIJE

Stručnom terminologijom se često «prikrija» nasilje u porodici, posebno njegovi specifični oblici i mehanizmi ispoljavanja. Izveštaji stručnih ranica/ka sadrže formulacije kao što su: «poremećeni porodični odnosi», «disfunkcionalna porodica», «neusklađene partnerske relacije», «psihopatološke karakteristike ličnosti», «problematično/ poremećeno/ devijantno/ destruktivno ponašanje», što ne doprinosi jasnom imenovanju problema, a može da oteža razumevanje između profesionalaca u različitim službama. *Zato ohrabrujemo stručne radnice/ke da koriste jasan i precizan jezik kojim se opisuju konkretni mehanizmi i oblici pretnji i učinjenog nasilja.*

Stručna terminologija na isti način može da «prikrije» i rodne dimenzije nasilja. Korišćenje «rodno neutralne» terminologije i imenica u množini: osobe, lica, korisnici, partneri, roditelji, umesto: žena, partnerka, majka, nasilni/nenasilni roditelj i slično, može da uslovi neuvažavanje specifičnosti rodni pozicija, te nedovoljnu specifičnost planiranih intervencija.

Jasan i precizan jezik, razumljiv profesijama kojima se stručni radnici Centra za socijalni rad obraćaju, ne umanjuje profesionalnost, a uvećava međusobno razumevanje.

PARTNERSKO NASILJE I BEZBEDNOST DECE

Rad na konkretnim slučajevima nasilja u porodici za profesionalce otvara i neke dileme u vezi sa odnosom između partnerskog nasilja, bezbednosti nenasilnog partnera, bezbednosti dece i mogućnosti manipulisanja decom od strane nasilnog roditelja. Svako od navedenih pitanja potencijalno pokreće čitav niz profesionalnih i ličnih rodni stereotipa i predrasuda. Tradicionalna verovanja o rodni, bračnim/partnerskim i roditeljskim ulogama utiču na sagledavanje i razumevanje problema, dovodeći do «preispitivanja» i/ili «poništanja» usvojenih principa i standarda postupanja. Složene porodične situacije, nago-milani problemi, multipli faktori uticaja/rizika po nasilno ponašanje članova porodice često «zamagljuju» uzročno-posledične odnose. Izdvajanje *pojedinih* situacija iz složenog konteksta porodičnog nasilja i preduzimanje mera zaštite samo u odnosu na *pojedine* članove porodice, najčešće decu, ne dovodi do rešenja problema, posebno ne dugoročno.

Nema dileme da Centar za socijalni rad i druge službe imaju *obavezu* da pruže zaštitu od nasilja u porodici *svima* koji su mu izloženi, a ne samo deci ili osobama koje nisu u stanju da «štite svoje interese». Kada stručnjaci intervišu u pravcu postizanja zaštite i bezbednosti deteta, ne razmatrajući sistematski i bezbednost nenasilnog roditelja, kao i podršku njenim/njegovim roditeljskim kapacitetima, pokazuju nerazumevanje osnovnih karakteristika nasilja u porodici. «Manipulacija decom» jedan je od često prisutnih mehanizama nasilja kojim se ostvaruje kontrola nad primarnom žrtvom (ženom/partnerkom) i kada ne postoji direktno nasilje prema njoj, čak i kada je brak razveden, kada ne žive u istom prostoru. Nerazumevanje tog mehanizma može da uslovi čitav niz pogrešnih odluka u vezi sa regulisanjem odnosa dece sa nasilnim roditeljem (režim viđenja, nadzor nad vršenjem roditeljskih prava i slično), koje neće biti u funkciji zaustavljanja i zaštite od nasilja, već može «vezivati» žrtvu za nasilnika i «držati je» u produženoj situaciji nasilja.

Odlazak žene iz nasilne situacije, ako to ne podrazumeva i odvođenje dece, bez obzira na karakteristike okolnosti u kojima se ona odlučuje na taj čin, provocira osudu, zbog očekivane pretpostavke o «ulozi majke» kao roditelja. Može biti «teško razumljiva situacija», ako se ne posmatra u kontekstu ukupnog nasilja u porodici, kada majka ne čini zaštitu dece od nasilnog roditelja, zanemaruje i zapušta decu, ili ih kažnjava i čini nasilje prema njima u situacijama u kojima je istovremeno i ona izložena/trpi nasilje od partnera. *Osuda*, okrivljavanjem majke, ili izjednačavanje roditeljskog para u postupcima i odgovornosti (npr. krivična prijava protiv oba roditelja, lišavanje roditeljskih prava i oduzimanje dece...), bez uzimanja u obzir stvarnih odnosa moći, kontrole i odgovornosti za nasilje i razumevanja ponašanja kao posledice direktnog trpljenja nasilja, dvostruko je kažnjavanje žrtve. *Propust* da se adekvatnim reakcijama obezbedi podrška nenasilnom roditelju da brine i zaštiti decu, usložnjava probleme, kao i posledice. Zato bi identifikovanje *svih nasilnih relacija* u porodici i preduzimanje uvremenjenih intervencija protiv nasilnika, stvorilo mogućnost zaštite nenasilnog roditelja i mogućnost rada na podizanju roditeljskih kompetencija, pre nego što se iscrpe njeni/njegovi kapaciteti.

Pred stručnim radnicama/ima je zadatak da razumeju i organizuju zaštitu žena od nasilja u partnerskim vezama (aktuelnim ili bivšim, bračnim ili vanbračnim, emotivnim i seksualnim), da razumeju roditeljske (ne)kompetentnosti koje su posledice trpljenja partnerskog nasilja, da planiraju najbolje načine da se ostvari bezbednost i dobrobit nenasilnih članova porodice, da vode računa da dobrobit deteta/dece ne bude u koliziji sa bezbednošću majke-žrtve partnerskog nasilja, da obezbede pravo deteta da održava lične kontakte sa drugim (nasilnim) roditeljem (ako on nije nasilan prema deci), ne ugrozi sigurnost majke i ne postane «mehanizam manipulacije».

KOORDINACIJA AKCIJA

Brojne su koristi od koordiniranja akcije javnih službi, nevladinih organizacija, lokalne samouprave i drugih relevantnih aktera u zajednici u sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici. *Konferencija slučaja* omogućava da se svi oni nađu na jednom mestu u nastojanju da naprave najbolji plan zaštite. Neke od *prednosti* međusektorske i multidisciplinarne saradnje uključuju bolju i bržu razmenu informacija, lakše usaglašavanje principa i kriterijuma za procenu i postupanje u konkretnim situacijama, ali i potencijalno veći broj rešenja, kompatibilne akcije i povećanu odgovornost za preuzete obaveze. Stvaranje veza između profesionalaca i službi omogućuje efekte na duži rok, stabilnost postignutih pozitivnih promena, podelu i razmenu znanja, veština i odgovornosti, ali i podelu uspeha.

Zašto organizovati konferenciju slučaja:

- da se osnaži/e žrtva/e nasilja;
- da se organizuje pružanje neposredne zaštite i obezbedi «plan brige» o nenasilnim članovima porodice;
- da se razmotre sva zakonska ovlašćenja, ali i moći i resursi javnih službi, lokalne samouprave, nevladinih organizacija i svih drugih aktera u zajednici;
- da se sačini plan multisektorskih intervencija koji jasno ukazuje šta svaka osoba prisutna na sastanku treba da uradi i do kog roka;
- da se intervencije usmere na identifikovanje potreba, ali i snaga i resursa nenasilnih članova porodice;
- da se identifikuju resursi uže i šire socijalne mreže podrške;
- da se obezbedi efikasno praćenje napretka i/ili mogućnost menjanja i unapređivanja plana (reviziono konferencija);
- da se identifikuju potrebe javnih službi i organizacija u zajednici i olakša planiranje (strateško i akciono) sveobuhvatnog delovanja.

Nekim porodicama ili nenasilnim porodičnim jedinicama je potrebna podrška u dužem periodu - i kada nasilje prestane. Rekonstrukcija porodičnih odnosa, nenasilna komunikacija, podizanje roditeljskih i životnih kompetentnosti, rešavanje socijalnih i ekonomskih problema, pravna ili medicinska podrška, samo su neke od intervencija koje zahtevaju kontinuitet i sinhronizaciju u primeni.

Pravovremena, sveobuhvatna i specifična intervencija svih relevantnih službi u zajednici može smanjiti verovatnoću *oduzimanja dece* od nenasilnog roditelja i uvećati šanse da se deca koja su privremeno smeštena u ustanove ili hraniteljske porodice vrata u svoju porodicu, odnosno nenasilnu porodičnu jedinicu. Jasan plan zaštite uzima u obzir *rizike* koji nastaju viđanjem dece sa nasilnim roditeljem, posle razdvajanja, odnosno reguliše viđanje na bezbedan način, umanjujući dalje sukobe između njih. Dobar plan zaštite od nasilja smanjuje psihološku i ekonomsku zavisnost nenasilne porodične jedinice od nasilnika i «čvrsto» kontroliše obaveze nasilnika u odnosu na izdržavanje dece. Dobar plan zaštite osnažuje

Koristi od konferencije slučaja:

- veći broj rešenja za kontrolu nasilja u porodici i uspostavljanje bezbednosti;
- pravovremeno, sveobuhvatno i specifično odgovaranje na potrebe članova porodice;
- jednostavno povezivanje javnih službi i ostalih aktera u zajednici;
- bolja informisanost službi i ostalih aktera o problemu, potrebama i mogućnostima porodice;
- bolja informisanost o ovlašćenima, mogućnostima i (prethodnim) aktivnostima službi i organizacija;
- usvajanje efikasnog mehanizma međusobne saradnje i koordinacije službi;
- otkrivanje i korišćenje različitih izvora podrške u zajednici;
- smanjene fragmentarnosti sistema zaštite;
- eliminisanje dupliranja aktivnosti i uspostavljanje komplementarnosti intervencija;
- zahtevanje odgovornosti od svake službe po-na-osob;
- podela odgovornosti koja ne umanjuje individualnu odgovornost svake službe i svakog pojedinca - predstavnika službe;
- stvaranje sistema podrške koji će biti efikasan na duži rok;
- razmena stavova i podela znanja i veština;
- ispravke pogrešnog razumevanja dinamike i mehanizama nasilja u porodici;
- ispravke stereotipa i predrasuda u vezi sa ponašanjem nasilnika ili žrtava.

nenasilnu porodičnu jedinicu da prepozna svoje jake strane, sanira posledice duge izloženosti nasilju (gubitak materijalnih resursa, gubitak samopouzdanja, negativnu sliku o vlastitim snagama i sl.), osnažuje ženu i druge članove porodice da donesu odluke o nezavisnom životu i uvećaju vlastitu bezbednost i brigu o sebi. Dobar plan zaštite traga za socijalnom podrškom i uvećava mrežu podrške.

Naše iskustvo potvrđuje brojne pozitivne efekte koordiniranog rada u zajednici, od kojih su najčešći: na početku povećano, a sa vremenom stabilizovano učešće svih relevantnih aktera u rešavanju problema; uvećana inicijativa različitih aktera, posebno pošto se pokazuju prvi efekti primene mera zaštite; promena javne svesti o nasilju u porodici, posebno uočljiva u manjim opštinama; ujednačeno i standardno razumevanje osnovnih principa zaštite koje skraćuje postupak intervencije (kada je nužno i na rok od 24 sata); veći «socijalni pritisak» na promenu ponašanja nasilnika; povećanu osetljivost, odgovornost i fleksibilnost u postupanju profesionalaca.

Organizovanje konferencija slučaja pred profesionalce stavlja i različite izazove. Oslobođanje od stereotipnih mišljenja, stalno unapređivanje profesionalnih znanja i veština, preispitivanje određenih principa ili politike postupanja, iniciranje novih postupaka i procedura u službi, samo su neka od njih.

Izazovi za organizatore konferencija slučaja:

- stereotipna shvatanja i predrasude o porodici, rodnim ulogama, nasilju u porodici, agresivnosti koja «pomeraju» odgovornost za nasilje sa učinioca i odgovornost javnih službi za zaštitu;
- (prethodna i aktuelna) profesionalna znanja i prakse mogu predstavljati «ometajuće» faktore (npr. sistemska porodična terapija, partnerske terapije i/ili medijacija su kontraindikovane prakse za situacije nasilja u porodici, jer podrazumevaju dobrovoljnost, jednakost pozicija i nenasilje);
- praksa «jednakog tretmana oba roditelja» (jer ne uzima u obzir disbalans moći i resursa – psiholoških, socijalnih, ekonomskih i svih drugih);
- učešće nasilnika na konferenciji slučaja, jer ograničava žrtvu da dobije ono što joj je potrebno i daje mogućnost nasilniku da nastavi manipulaciju žrtve i službi;
- zanemarivanje žrtvinog mišljenja o bezbednosti;
- neosveščena i nekontrolisana moć stručnjaka koja povećava doživljaj ugroženosti žrtve (ignorisanje potreba žrtve, normalizacija, umanjivanje i/ili negiranje nasilja, osuđivanje žrtve), ili povećava doživljaj zarobljenosti i zavisnosti žrtve (narušavanje poverljivosti, nepoštovanje samostalnosti i sl.);
- neusaglašeni stavovi profesionalaca i odsustvo zajedničkih principa delovanja, ili eskalacija sukoba na sastanku.

OSNAŽIVANJE – NOVA PARADIGMA POMOĆI

Stručni radnici u institucijama su u situaciji da procenjuju, arbitriraju i odlučuju u ime korisnica/ka usluga. U institucionalnim uslovima oni su upućeni na kompromis između potreba korisnica/ka, ličnih i profesionalnih stavova i ciljeva institucije. Onaj ko pruža pomoć obično ima više lične i institucionalne moći, za razliku od onog ko traži pomoć (kome se pruža pomoć), ko je često pasivan, podređen i ograničenih resursa i mogućnosti odlučivanja. Pozicija korisnice/ka usluga zavisna je i od društvene i ekonomske pozicije i moći⁴.

⁴ Predrag Kaličanin, *Neinstitucionalne forme zaštite i unapređenje mentalnog zdravlja*, u: Psihijatrija 2, Predrag Kaličanin, Beograd, 2002.

U praksi stručnjaci se svakodnevno susreću sa nizom pitanja i nedoumica koje proizilaze iz sukoba između tradicionalnog modela zaštite mentalnog zdravlja⁵ i modela osnaživanja. Pristup fokusiran na *po-dršku snagama i resursima* pruža pomoć osobama koje su preživjele nasilje da povrate kontrolu nad svojim životima, umesto da postanu sve zavisnije od svojih profesionalnih pomagača.

Pristup osnaživanja stavlja naglasak na *unutrašnje snage i resurse* osobe koja je preživela nasilje u porodici, u nameri da ona povratu kontrolu nad vlastitim životom i da ispuni vlastite potrebe. Umesto termina *žrtva* i/ili *zlostavljana žena* koristi se termin *žena koja je preživela nasilje*, stavlajući naglasak na snagu, aktivnost, iskustvo i percepciju, na kapacitete da se, uz pomoć okruženja, prevaziđu teškoće na koje se nailazi u životu.

U situaciji svakodnevne preopterećenosti poslovima, pitanja poverenja, neosuđujućeg odnosa prema klijentima, adekvatne procene prioriteta i delotvorne intervencije, kao i pitanja uloge profesionalaca/ki, samo su neka od onih koja traže odgovor. Redovno promišljanje *profesionalne etike* može osnažiti stručne radnice/ke za celovitije razumevanje i sveobuhvatnije pristupe problemu nasilja u porodici, posebno nasilja nad ženama⁶.

ZASTUPANJE ŽRTVE

Socijalna podrška, izražena kroz prisustvo osobe od poverenja, osnažuje žrtve nasilja u porodici, jer osobe od poverenja predstavljaju izvor snage za prevladavanje teškoća. Istovremeno, saznanje o prihvaćenosti, uvažavanju i podržavanju, redukuje doživljaj stida, krivice, straha i bespomoćnosti kod žrtve nasilja. Postojanje osobe na koju žrtva «može da se osloni» i od koje može da dobije pomoć, pozitivno utiče na samopoštovanje i sliku o sebi, koji su mehanizmima nasilja sistematski umanjivani. Sve to doprinosi da se lakše, brže i sa manje loših posledica prevladaju i teške životne situacije⁷.

Učešće predstavnica ženske nevladine organizacije specijalizovane za pružanje podrške žrtvama nasilja, kao osoba od poverenja, na sastancima za planiranje mera zaštite, nije česta pojava kod nas. Zastupanje interesa korisnica/ka institucionalnih usluga najčešće se vezuje uz maloletne ili osobe koje imaju ograničene radne sposobnosti. Zastupnica žrtve (osoba od poverenja) pruža neposrednu psihološku podršku u procesima koji su žrtvi nepoznati i potencijalno nepovoljni po nju. Trebalo bi da zastupnica olakša identifikovanje potreba žrtve, sagledavanje njenih resursa i izbor najboljih rešenja. I kada postoje najbolje namere profesionalaca iz institucija, institucionalna «logika» često stvara ograničenja unutar «zadatog okvira» za profesionalno delovanje, koje ne mora uvek na najbolji način da odražava interes i potrebe korisnica/ka i mogućnosti zajednice za pružanje pomoći. Iako predstavnici institucija mogu doživeti zastupnice kao pristrasne, ne treba izgubiti iz vida postojanje disbalansa moći u situaciji nasilja u porodici, kao i sve probleme koji proističu iz politike «jednakog tretmana» nejednakih.

Zastupnica interesa žene može da *pomogne* proces konferencije slučaja na različite načine. Osim direktne psihološke podrške, ako poznaje ženu, ona okupljenim stručnjacima može dati relevantne informaci-

⁵ Tradicionalni model zaštite mentalnog zdravlja kao ključne principe pristupa uključuje «model deficita», kategorizaciju, individualnu odgovornost i specijalizovani program, koji utiču na koncept korisnika/klijenta (pojedinaac, uglavnom pasivan, relativno bespomoćan, bez kapaciteta), kao i dominantne uloge institucija i profesionalca (formalni sistem pomoći, nepovezane službe, često međusobno takmičarski orijentisane; programe i uspeh definiše institucija; profesionalci su eksperti koji «rade za» klijente) – model L.H. Staples, 2000. prema: Work for Care, A Trainers' Manual: *Empowerment and Building a Supportive Environment* (Module 10), Admira 2005, pg.3, www.transact.ni

⁶ Marina Ajduković, *Socijalni radnici i zlostavljanje žena: procjep između profesionalne etike i zakona*, u: *Nasilje nad ženom u obitelji*, ur. M. Ajduković i G. Pavleković, Zagreb, 2000.

⁷ Jelena Vlajković, *Životne krize i njihovo prevladavanje*, Beograd, 1998.

je o situaciji nasilja ili resursima i ograničenjima sa kojima se žrtva suočava. Zastupnica razotkriva pogrešne pretpostavke stručnjaka, posebno one u vezi sa partnerskim nasiljem, karakteristikama žrtve i nasilnika, dinamikom i mehanizmima nasilja, prioritetima u zaštiti i sl. Zastupnica saraduje sa voditeljkom slučaja, a prateći proces može da pomogne u situacijama mogućih dilema ili nesporazuma.

Zastupnica žene:

- podržava ženu i radi na dobrobiti deteta – istovremeno;
- primer je pažljivog slušanja potreba žene;
- obezbeđuje relevantne informacije o ženi-žrtvi nasilja, dinamici i mehanizmima nasilja, osnovnim principima bezbednosti žrtve i slično;
- razotkriva pogrešne pretpostavke u vezi sa nasiljem u porodici, dinamikom i mehanizmima nasilja, karakteristikama žrtve i nasilnika;
- saraduje sa voditeljkom konferencije slučaja, pruža joj podršku, uočava mogućnost eskalacije sukoba mišljenja, pridružuje se stavovima voditeljke;
- obezbeđuje deo podrške za ženu i dete/decu žrtve nasilja (angažovana je u planu zaštite od nasilja);
- prati proces nastojeći da interesi i potrebe žrtve/žrtava budu u prvom planu.

Nezavisno zastupanje je istovremeno i *nezavisno (neinstitucionalno) posmatranje procesa* donošenja odluka, važno u ostvarivanju koncepta poštovanja ljudskih prava. Većina se slaže da nezavisno posmatranje institucionalnih procesa i procedura doprinosi njihovoj pozitivnoj promeni i opštoj demokratizaciji institucija.

PRAĆENJE I PROCENA EFEKATA KONFERENCIJE SLUČAJA

Nasilje ne prestaje razdvajanjem nasilnog člana od porodice i zato je *praćenje* nenasilne porodične jedinice i nasilnika nužan element obezbeđivanja stalnosti postignutih rezultata. Muškarci koji su bili nasilni prema partnerkama, čak i kada ih napuste, nastavljaju kontakt sa decom, odnosno nastavljaju da dele određena roditeljska prava sa majkom, te tako postoji opasnost da se nasilje nastavi različitim «manipulativnim» ponašanjima. Neke žene i pored iskustva nasilja mogu doneti odluku da ne prekinu i/ili da zadrže veze sa nasilnim partnerom, pošto on «uveđe kontrolu» svog nasilničkog ponašanja.

Bez obzira na sve mere opreza, nemoguće je sa sigurnošću znati da li će se, kada i na koji način nasilje ponoviti. Zato je nužno na *prvom sastanku osmisliti strategiju prikupljanja povratnih informacija* o bezbednosti žene i dece. Pre završetka konferencije slučaja sa ženom treba proveriti sve detalje u vezi sa njenom bezbednošću po povratku kući. Redovna proveravanja, telefonski pozivi i terenske posete, a posebno nenajavljene posete porodici, koristan su način praćenja situacije i prikupljanja informacija.

Po završetku konferencije proveriti sa ženom:

- da li nasilnik zna da se organizuje konferencija slučaja i da li je sa njim o tome razgovarala;
- da li se plaši posledica odluka i intervencija koje će biti preduzete po završetku konferencije;
- da li joj je nasilnik pretio;
- koje mere može preduzeti u slučaju da se nasilje ponovi;
- kako joj se može pomoći u slučaju da se poveća opasnost zato što je prijavila nasilje;
- ima li sigurnosni plan u slučaju da mora da napusti kuću ili da nasilje eskalira;
- ima li kontakte za hitne intervencije (najčešće pouzdan i dostupan broj policije, mobilnog tima, kriznog centra i sl.).

Voditeljka slučaja može da prikupi povratne informacije o tome kako je žena doživela sastanak, šta joj je bila najveća pomoć, šta ju je zbunilo, zabrinulo, da li su joj i koje situacije bile neprijatne.

Informacije o procesu – kako ga vidi žrtva:

- šta je na sastanku bilo od najveće pomoći ženi-žrtvi nasilja;
- šta je ženu zabrinulo, zbunilo, šta ju je moglo dovesti u neprijatnu poziciju;
- šta se dešavalo posle sastanka – da li se i na koji način njena situacija poboljšala ili pogoršala;
- da li su sve mere i intervencije iz plana dogovorenog na sastanku ostvarene, koje nisu i zašto;
- da li bi ovaj proces preporučila drugim ženama koje imaju slične probleme – zašto da i zašto ne.

Praćenje na *duži rok* može ukazati da li konferencije slučaja kao način rada dovode do smanjenja stope nasilja u porodici u zajednici. Iskustva u zemljama u kojima su interdisciplinarni, multisektorski sastanci uspostavljeni kao «standard dobre prakse» potvrđuju pozitivne rezultate⁸. Iskustva Odeljenja Gradskog centra za socijalni rad Beograd koja su organizovala konferencije slučaja, u opštinama gde je metod «zaživeo», potvrđuju ova očekivanja⁹.

Praćenje i procena procesa i efekata rada dobar su način učenja za sve prisutne stručnjake/inje. Trebalo bi da učesnici konferencije slučaja redovno prodiskutuju različite aspekte samog procesa, plana zaštite koji je sačinjen, kao i ostvarenih rezultata. Važno je precizno identifikovati šta u procesu rada funkcioniše, a šta ne i zbog čega. Diskusijom o primenjenim principima zaštite preispituju se lične i profesionalne dileme, kao i uloge profesionalaca i institucija. Diskusija može da ukaže na nedostajuće mere usled zakonskih ograničenja, ograničenih kapaciteta ili nedostatka pravila u institucijama, neujednačenog znanja, veština i motivacije profesionalaca, nepostojećih ili nejasnih proceduralnih uputstava i slično. Važno je da diskusija pomaže da se ujednače mišljenja stručnjaka/inja i da vodi rešenjima, a ne samo identifikovanju teškoća.

Diskusija profesionalaca po završetku konferencije slučaja:

- šta je na konferenciji slučaja funkcionisalo dobro, a šta nije;
- koje informacije su nedostajale i odakle se mogu dobiti;
- razgovor o razlikama u stavovima i pokušaj da se ujednače mišljenja;
- razgovor o ključnim principima i primeni principa u konkretnom slučaju.

⁸ Lucy Salcido Carter, (2003). Family Team Conferences in Domestic Violence Cases – Guidelines for Practice, EndAbuse, Family Violence Prevention Fund, USA

⁹ u okviru dva projekta AŽC: *Od dobrih namera do dobre prakse* – 2004. i *Nasilje u porodici – čija je odgovornost?* – 2005/06. godine, odeljenja Gradskog centra za socijalni rad Beograd realizovala su više od 500 konferencija slučaja za rešavanje konkretnih problema nasilja u porodici, na kojima su učestvovali predstavnici više od 200 različitih institucija – iz policije, tužilaštva, sudova, zdravstvenih, predškolskih i školskih ustanova, radnih organizacija, ustanova socijalne zaštite, nevladinih organizacija, lokalne samouprave i drugih ustanova i organizacija. Rezultati ovih iskustava sabrani su u publikaciji *Od dobrih namera do dobre prakse – izveštaj, a možda i priručnik*, Autonomni ženski centar, 2004. i u ovoj publikaciji.